

Selim Uğur'un "Tasavvufta Ricâlü'l-Gayb Anlayışı: İbn Âbidin Örneği" Adlı Eserinin Değerlendirmesi

A Review of "Rijal al-Ghayb in Tasawwuf: The Example of Ibn Abidin" by Selim Uğur

Selim Uğur. *Tasavvufta Ricâlü'l-Gayb Anlayışı: İbn Âbidin Örneği* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2019, 224 sayfa). ISBN: 978-605-159-521-4

Sümeyye Güldenoğlu

Anahtar Kelimeler

Ricâlü'l-gayb, İbn Âbidin, İcâbetü'l-Gavs, Kutub, Gavs

Keywords

Rijal Al-Ghayb, Ibn Abidin, Ijabat al-Ghaws, Qutub, Ghaws

“Görülmeyen adamlar, bilinmeyen erler” anlamına gelen “ricâlü'l-gayb” tasavvufî istılahta veliler zümresinin büyüklerine verilen özel bir isimdir. Sûfilere göre ricâlü'l-gayb, âlemin ve veliler zümresinin manevî yöneticileridir. Bu düşünce tasavvuf tarihinin başlangıcından itibaren sûfiler arasında bilinip kabul edilmiş, ancak ehli olmayan kişilerden gizli tutulmuştur. İlk defa hicri dördüncü asırda Hakîm Tirmizî *Hatmü'l-Velâye* adlı eserinde bu konudan açıkça bahsetmiş, hicri yedinci asırda İbn Arabî'nin konu hakkında daha detaylı bilgiler vermesiyle de ricâlü'l-gayb görüşü tasavvufun en çok tartışılan konuları arasına yerleşmiştir. Günümüzde hala tartışma konusu olan bu mesele üzerine birçok risale kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, İbn Âbidin'in *İcâbetü'l-Gavs* risalesinin incelendiği *Tasavvufta Ricâlü'l-Gayb Anlayışı: İbn Âbidin Örneği* adlı kitap tanıtılmaktadır.

Ricâlü'l-gayb anlayışı daha çok mükâşefeye dayalı bir husus olduğundan, mükâşefe ehlini tanımayan ve keşfi bir bilgi aracı olarak kabul etmeyen kişilerin anlamakta zorlanıp

* Sorumlu Yazar: Sümeyye Güldenoğlu (Doktora Öğrencisi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ahmet Keleşoğlu, Tasavvuf Anabilim Dalı, Konya, Türkiye. E-posta: s.guldenoglu@hotmail.com ORCID: 0000-0003-0763-0008

Atf: Guldenoglu, Sumeyye. Selim Uğur'un "Tasavvufta Ricâlü'l-Gayb Anlayışı: İbn Âbidin Örneği" Adlı Eserinin Değerlendirmesi. *darulfunun ilahiyat* 34, 1 (2023): 307–310. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.1.1245398>

konuyu reddetmelerine neden olmuştur. İncelemesini yaptığımız kitabın merkezini teşkil eden *İcâbetü'l-Gavs* adlı risale de bu anlayışı savunmak amacıyla kaleme alınan eserlerdendir. Yazar çalışmanın amacını; hem tasavvuf tarihinde hem de günümüzde hala tartışma konusu olan ve hakkında akademik anlamda az sayıda çalışma bulunan bu meseleyi, İbn Âbidîn'in *İcâbetü'l-Gavs* risalesi merkezinde ele alarak, konu hakkında muteber ulemanın görüşlerini akademik sahaya taşımak olarak belirtir.

Bu kitap, 2018 yılında Uludağ Üniversitesi'nde tamamlanmış ve 2019 yılında yayınlanmış bir yüksek lisans tezidir. Selim Uğur tarafından *Tasavvufta Ricâlü'l-Gayb Anlayışı: İbn Âbidîn Örneği* adıyla hazırlanan çalışma önsöz, giriş, sonuç, *İcâbetü'l-Gavs* risalesinin fotoğraflarının yer aldığı ekler bölümü ve bibliyografya dışında dört temel bölümden oluşmaktadır. Yazar çalışmanın giriş bölümünde konunun önemini, çalışmanın amacını ve sınırlarını belirttikten sonra tezin bölümlerini ve çalışmada kullanılan kaynakları tanıtmıştır (s.13-18).

Birinci bölüm iki ana başlıktan oluşmaktadır. Yazar ilk kısımda İbn Âbidîn'in hayatı, eğitimi, ilmi faaliyetleri, talebeleri ve eserleri hakkında bilgiler verir. Buna göre İbn Âbidîn, 1198 (1784) yılında Dımaşk'ta dünyaya gelmiş ve 1252 (1836) yılında vefat etmiştir. Tam adı, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz el Hüseyinî ed-Dımaşkî'dir. Döneminin önde gelen âlimlerinden hadis, tefsir, usûl, ferâiz gibi şer'î ilimleri tahsil etmiş ve ömrünün sonuna kadar müderrislik görevinde bulunmuştur. Velûd bir âlim olan İbn Âbidîn'in hâşiye, ta'lik, zeyl ve telif eserleri mevcuttur. Çalışmada öne çıkan en önemli eseri, ilk başta Şâfiî mezhebinden olan İbn Âbidîn'in Hanefî mezhebine geçtikten sonra, Hanefî fıkhına dair önemli eserlerden olan *ed-Dürrü'l-Muhtâr*'a yazmış olduğu hâşiyedir. Fıkıh alanında medreselerde okutulan ve ilim ehlinin baş ucu kitabı haline gelen bu eserin sahibi İbn Âbidîn, son dönem Hanefî fukahâsından sayılmaktadır. Yetiştirdiği talebeler arasında Osmanlı döneminde şeyhü'l-islamlığa kadar yükselen ve tefsir alanında eserler veren önemli âlimler göze çarpmaktadır (s.19-28).

Birinci bölümün ikinci kısmında İbn Âbidîn'in tasavvufa intisabı, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö.1827) ile tanışması ve isminin geçtiği Hâlidî kaynaklardan bahsedilmektedir. İbn Âbidîn ilk olarak hocası Şeyh Sâlim el-Akkâd'ın vesilesiyle Kâdirî daha sonra Nakşibendî tarikatına intisap etmiştir. Şeyh Mevlânâ Hâlid'in Şam'a hicretiyle de aralarında kuvvetli bir bağ oluşmuş ve vefatına kadar zâhirî ve bâtınî ilimlerde ondan istifade etmiştir. Başta Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin *Mektûbât*'ı olmak üzere *el-Mecdü't-Tâlid* ve *el-Hadâiku'l-Verdiyye* gibi Hâlidî kaynaklarda, Mevlânâ Hâlid'e intisap eden âlimler arasında İbn Âbidîn'den bahsedilmektedir. Bu kaynaklarda geçen bilgilerden İbn Âbidîn'in bu tarikata

intisabının kesin olduğu anlaşılmaktadır, ancak Mevlânâ Hâlid’in halifesi olup olmadığı hususunda net bir bilgi yoktur (s.28-39).

İkinci bölüm çalışmanın ana konusu olan ricâlü’l-gayb meselesine bir giriş hükmündedir. Bu bölümde “Ana Hatlarıyla Velâyet Ve Ricâlü’l-Gayb” başlığı altında “velâyet” ve “ricâlü’l-gayb” meselesi incelenmekte, “İbn Âbidîn’in İcâbetü’l-Gavs Adlı Eserinde Ricâlü’l-Gayb” başlığı ile de eser tanıtılmaktadır (s.41-78).

Kur’ân ve hadislerde, iman eden herkes sadece mümin ismiyle isimlendirilmemiştir. Müminler arasında bazı kişiler taşıdıkları çeşitli vasıflar nedeniyle veli, sâdik, sâlih, muhsin, ebrâr, mukarrebün, müttakî gibi isimlerle anılmışlardır. Bu isimlerin tamamı ise “evliyâullah” ve “velî” kavramları altında toplanmıştır. Bu sebepten çalışmada ilk olarak “velî” kavramının lügat ve ıstılah manaları verilmekte, daha sonra velînin bulunduğu makama verilen isim olan “velâyet” kavramı üzerinde durulmaktadır. İmâm Rabbânî, İbn Arabî, Herevî, Kâşânî gibi sûfilerin velî ve velâyet hakkındaki görüşleri, âyet ve hadislerle incelenmekte ve özellikle velâyet konusunda özel bir yeri olan “nübüvvet-velâyet irtibatı” Hakîm Tirmizî’nin (ö.320) *Hatmü’l-Velâyet* adlı eserindeki görüşleriyle aydınlatılmaya çalışılmaktadır (s.41-55).

Çalışmanın üçüncü bölümü, ricâlü’l-gayb hiyerarşisinde merkezi konuma sahip olan “kutub” ve “gavs” kavramlarına ayrılmıştır. Bu iki kavramın önce lügat daha sonra ıstılah manaları açıklanmış, kutub ve gavsıla ilgili hadis ve rivayetler, sûfilerin bu husustaki görüşleri, kutub ve gavsın sahip oldukları özellik ve yetkiler ile İbn Âbidîn’in *İcâbetü’l-Gavs* risalesindeki görüşleri müstakil başlıklar altında incelenmiştir. Sûfilere göre kalbiyle her dâim Allah’ın huzurunda olan kutub, veliler zümresinin başkanı, insân-ı kâmil, yeryüzünün halifesi ve âlemin manevi yöneticisidir. Âleme ziyânın tek bir merkezden yayıldığı gibi ilahi feyiz, yardım ve belalar da tek bir merkezden, yani kutub üzerinden yayılır. “Kutubiyet” ise kutubun bulunduğu makama verilen addır (s.79-94).

Lügatte yardım etme, imdada yetişme manalarına gelen “gavs” ıstılahta; nefsânî çekişmelerden kurtulmuş, ümmete dualarıyla yardıma koşan, müminler arasında en yüksek mertebedeki velidir. Sûfiler genel olarak kutub ve gavsın aynı kişi olduğu görüşündedirler, ancak başta İmâm Rabbânî olmak üzere bazı sûfiler de gavs ve kutubun ayrı kişi olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Ricâlü’l-gayb hakkında sûfilerin vermiş olduğu bu bilgiler tamamen mükâşefeye dayalı olduğundan, aralarında farklı ifadelerin yer alması mümkündür. Üçüncü bölümün sonunda İbn Âbidîn’in *İcâbetü’l-Gavs* adlı eserinde, gavs ve kutub hakkındaki görüşleri sunulmaktadır. Ona göre gavs ve kutub aynı kişidir. Kutub kendi zamanında yaşayanların efendisi olan bâtinî halifedir ve bütün makam ve hallerin kendisinde toplanıp deveran etmesinden dolayı kutub şeklinde isimlendirilmiştir (s. 94-125).

Son bölümde aslında sayıları yüzü bulan ricâlû'l-gayb hiyerarşisindeki kavramlardan sadece kutba en yakın mertebede olan imâmân, evtâd, abdal, nücebâ ve nükebâ kavramları ele alınmaktadır. Çünkü çalışmanın temelini teşkil eden *İcâbetü'l-Gavs* risalesi bu isimlerle sınırlıdır. Bu bölümde ayrı başlıklar altında her bir kavramın ilk olarak lügat ve ıstılah manaları verilmiş, daha sonra bu kavramlarla ilgili varsa âyet, hadis ve âsârdan gelen rivayetler ile sûfilerin görüşleri belirtilerek, her bir kavramın özellikleri, sayıları ve görevleri sırasıyla açıklanmıştır (s.127-209).

Yazar sonuç bölümünde ricâlû'l-gaybın iki önemli özeliğine dikkat çekmektedir. İlki ricâlû'l-gaybın velilerin en büyükleri ve onların yöneticileri konumunda olmalarıdır. Yazar En'âm suresi 165. âyette bazı kişilerin diğerlerine üstün kılınmasının bizzat Hak tarafından gerçekleştirilmesine vurgu yaparak, bu hususun âdetullâh'a uygun olduğunu belirtir. İkinci durum ise özellikle mükâşefe ehlini tanımayan ve keşfi bir bilgi aracı olarak kabul etmeyen kişilerin anlamakta zorlandığı bir husustur. Çünkü ricâlû'l-gayb ile ilgili haberler ve rivayetlerde ifade edilen abdal vb. kavramların, örnek ahlaklarına ve güzel kulluklarına değinilmiş, ancak onların âlemdeki manevi görevlerinden bahsedilmemiştir. Kutub, evtâd ve abdal gibi ricâlin görev alanları ve yaptığı hizmetlere dair bilgiler genel olarak sûfilerin keşiflerine dayalı bilgilerdir. Çünkü tasavvuf geleneği mükâşefe yöntemini tanımakta ve itimat etmektedir. Bu sebepten ricâlû'l-gayb anlayışı birçok açıdan eleştirilmiştir. Yazar bu anlayışın tevhide aykırı olduğu iddiasını, müminlerden ancak nezih itikadı, örnek kulluğu, temiz ahlakı ve salih amelleri olanların bu makama ulaşarak evtâd, abdal, nücebâ, nükebâ gibi sıfatları aldıklarını, yani onların yeryüzünde bulunan gerçek tevhid ehli olduklarını belirterek reddetmektedir (211-215).

İbn Âbidîn 19. yüzyılda yaşamış olması nedeniyle ricâlû'l-gayb konusunda kendisinden önce yazılmış birçok eseri görme imkanı bulmuş ve *İcâbetü'l-Gavs* risalesinde bu bilgileri derlemiştir. Bu bakımdan *İcâbetü'l-Gavs* risalesi bir telif eser olmaktan ziyade bu bilgilerin derlendiği bir çalışma konumundadır. Yani risale İbn Âbidîn'in görüşleriyle birlikte, İbn Arabî ve İmâm Rabbânî gibi önemli sûfilerin bu konudaki görüşlerini de barındırmaktadır.

Sonuç itibariyle incelemiş olduğumuz *Tasavvufta Ricâlû'l-Gayb Anlayışı: İbn Âbidîn Örneği* adlı kitap, ricâlû'l-gayb ile ilgili âyet, hadis, rivayet ve bunların sûfiler tarafından nasıl yorumlandıkları hususunda bilgi arayan ve bu konuda hem klasik kaynakları hem de akademik alanda yapılmış çalışmaları merak eden kişiler için gerekli bilgilerin oldukça açık ve sistemli bir şekilde sunulduğu bir çalışma olmuştur.